

Турчин О.І. (2014). Особливості соціальної політики Нідерландів. *Social Work and Education*, № 1, С. 50-56.

Турчин О.І.,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
магістр кафедри соціальної роботи

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НІДЕРЛАНДІВ

У статті досліджено сучасний стан соціальної політики в Нідерландах, проаналізовано основні характеристики моделі «соціальної держави» в Нідерландах, визначено основні рекомендації, які можуть бути прийнятними для соціальної інтеграції громадян в Україні та створення умов, за яких соціально орієнтована ринкова економіка підтримує високі темпи економічного зростання і розумний рівень соціального захисту та соціального консенсусу.

Ключові слова: соціальна політика, модель «соціальної держави», соціальний забезпечення, національне страхування, сфери діяльності соціальних працівників.

В статье исследовано современное состояние социальной политики в Нидерландах, проанализированы основные характеристики модели «социального государства» в Нидерландах, определены основные рекомендации, которые могут быть приемлемыми для социальной интеграции граждан в Украине и создание условий, при которых социально ориентированная рыночная экономика поддерживает высокие темпы экономического роста и разумный уровень социальной защиты и социального консенсуса.

Ключевые слова: социальная политика, модель «социального государства», социальное обеспечение, национальное страхование, сферы деятельности социальных работников.

This paper investigates the current state of social policy in the Netherlands, analyzed the main features of the model of "social state" in the Netherlands, the main recommendations that may be appropriate for the social integration of citizens of Ukraine and the creation of conditions in which socially oriented market economy supported by strong economic growth and a reasonable level of social protection and social consensus.

Keywords: social policy, the model of "social state", social security, national insurance, scope of social workers.

Формулювання проблеми дослідження. Стрімкість індустріального розвитку, урбанізація, що збільшила в суспільстві частку маргінальних верств населення, слабо адаптованих до життя в місті, розривши традиційних соціальних зв'язків у відносинах між людьми, між людиною й суспільством привели до появи таких соціальних проблем, які неможливо було вирішувати методами, випробуваними в традиційному суспільстві. В умовах різкого загострення суспільних відносин серед найбільш освічених людей формувалося переконання, що суспільству боляче і його треба лікувати, опираючись на методику добродійності й милосердя.

Соціальна інтеграція громадян є одним з пріоритетів країн ЄС, які накопичили значний досвід відповідної соціальної політики, відображеної у загальноєвропейських документах, діяльності загальноєвропейських структур і фондів. Основною функцією соціальної політики в країнах ЄС є перерозподіл суспільного продукту з метою забезпечення колективних соціальних потреб (охорона

здоров'я й охорона праці, захист навколишнього середовища, освіта і професійне навчання) і соціального забезпечення тих груп населення, які потребують підтримки держави (пенсіонери, особи з обмеженою працездатністю, безробітні, багатодітні родини тощо).

Одним з прикладів ефективної соціальної інтеграції громадян є модель «соціальної держави» в Нідерландах, де відповідно до ст. 20 Конституції держава зобов'язана забезпечувати населення шляхом перерозподілу національного багатства, в тому числі мінімальні розміри пенсій та соціальних виплат встановлюються законами таким чином, щоб гарантувати реалізацію прав людини в галузі соціального забезпечення, для чого створюються відповідні фінансові механізми та адміністративні структури.

У Нідерландах існує одна з найбільш високорозвинених систем соціального захисту в світі. Вартість медичного обслуговування складає в середньому 11% бюджету середньої сім'ї, квартплата і комунальні послуги - до 25%, витрати на продовольство - 21%, транспорт і зв'язок - 11%, одяг і взуття - 7%. Близько 30% бруто зарплати припадає на податки і різні соціальні виплати. Інфляція залишається на низькому рівні - близько 3,3% на рік. У Нідерландах діє розвинена система соціального страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених проблемам соціальної інтеграції громадян в ЄС (Н.Болотіна, Л. Вітте, В.Воронкова, Р.Грінберг, С.Сільверстов, М.Шмельов та ін..) дає можливість виділити приклади ефективної соціальної політики, яка здійснюється на наднаціональному та національному рівнях і порівняти такі практики з ситуацією в Україні. З іншого боку інтерес представляють роботи, присвячені безпосередньо соціальній інтеграції громадян в Нідерландах як одній з країн ЄС, яка має високий рівень соціальної захищеності громадян і програм зайнятості населення (В.Албеда, Х.В. де Йонг, Р.Кнаак та ін.).

Метою статті є аналіз основних характеристик моделі «соціальної держави» в Нідерландах і визначення тих основних рекомендацій, які можуть бути прийнятними для соціальної інтеграції громадян в Україні та створення умов, за яких соціально орієнтована ринкова економіка підтримує високі темпи економічного зростання і розумний рівень соціального захисту та соціального консенсусу.

Виклад основного матеріалу. Нідерландська соціальна система полягає в тому, що всі громадяни повинні мати рівні права на участь в житті суспільства. Окремим групам суспільства, до яких, зокрема, належать люди похилого віку та інваліди, сім'ї з низькими доходами, молодь з недостатньою освітою, (етнічні) меншини, бездомні і наркомани, необхідна допомога. Ця допомога має і іншу мету: держава прагне, забезпечити активну присутність на ринку праці літніх людей і людей, які тривалий час не мають роботи, виходячи як із соціальних, так і економічних мотивів.

Нідерланди мають моральний обов'язок підтримувати свою високу репутацію в цій сфері, оскільки в усьому світі ця система вважається прикладом, хоча часто розглядається як система, що виходить за рамки реальних фінансових можливостей.

Державна система обов'язкового соціального страхування ділиться на дві програми в залежності від сфери охоплення: загальну і спеціальну. Загальна програма охоплює все населення країни, що постійно проживає у країні незалежно від національності та сімейного стану, а також іноземців, які сплачують прибутковий податок на території Нідерландів. Цією програмою охоплені також співробітники посольств і консульств, транспортних організацій, чия праця має роз'їзний характер, особи молодше 27 років, які виїжджають з країни для здобуття освіти. Ті, хто виїхали з країни на термін більше року, зберігають право на соціальне страхування з загальної програми.

Загальна програма не поширюється на тих, хто постійно працює за кордоном, отримує пенсії або допомоги за законодавством іноземної держави. За загальною програмою надаються пенсії по старості, інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника, допомоги на дітей, кошти на оплату медичних послуг.

Спеціальна програма призначена тільки для найманих працівників, тобто для тих, хто працює за договором трудового найму. Таким договором в Нідерландах називають угоду, за якою працівник зобов'язується працювати особисто за винагороду і підкорятися при цьому розпорядженням роботодавця. Усі особи молодше 65 років, які працюють за договором трудового найму, підлягають обов'язковому соціальному страхуванню за даною програмою. Вона поширюється і на тих, хто проходить виробниче навчання без відриву від виробничих обов'язків, і на осіб вільних професій (музикантів, артистів та ін.), на моряків, льотчиків. За рахунок цієї програми фінансуються допомоги по безробіттю і через хворобу, пенсії по інвалідності, надається медична допомога.

Державну систему доповнюють програми професійного та приватного страхування, участь в яких не є обов'язковою, професійні пенсійні програми створюються на підставі колективних угод або укладання договорів з компаніями, що страхують життя. На вимогу працівників галузі міністерство соціальних справ та найму Нідерландів може визнати участь у професійній програмі обов'язковим для всіх працівників галузі. Більшість найманих працівників та індивідуальних підприємців, крім державних страхових пенсій, отримують також і професійні.

Вперше державні пенсії по старості були встановлені в Нідерландах Законом від 3 грудня 1913 р. Цей закон мав два суттєвих недоліки. Перший полягав у вкрай низьких розмірах пенсій, другий - в обмеженій сфері охоплення, так як стосувався тільки найманих працівників. Цей закон діяв до прийняття закону про пенсії по старості в жовтні 1947 р., відповідно до якого це право набували також індивідуальні підприємці - дрібні бізнесмени, торговці, особи вільних професій. Нині право на пенсію по старості регулюється законом 1987 р., це право мають всі жителі Нідерландів, які досягли 65-річного віку, де встановлено єдиний пенсійний вік для чоловіків і жінок.

За загальною програмою обов'язкового соціального страхування пенсія по старості розраховується у відсотках від мінімальної заробітної плати з урахуванням періоду проживання в країні і страхового стажу - по одному відсотку за кожний рік. Максимальна пенсія призначається особам, які прожили в Голландії 50 років і вносили внески. Вона становить половину мінімальної оплати праці на місяць, при наявності утриманців і з урахуванням сімейного стану розмір пенсії по старості обчислюється пропорційно величині денного заробітку безпосередньо перед виходом на пенсію і згідно тривалості страхового стажу. Законодавством встановлена максимальна сума заробітку для обчислення пенсії, ця ж сума є базою для сплати страхових внесків.

Розміри мінімальної зарплати і пенсій підвищуються кожні півроку відповідно до індексу зростання зарплати у виробничому секторі економіки. На додаток до пенсії по старості за загальною або спеціальною програмою багато найманих працівників, індивідуальні підприємці, особи вільних професій отримують професійні пенсії за рахунок галузевих внесків. Додаткова пенсія обчислюється пропорційно тривалості професійного страхового стажу і величини середнього заробітку або доходу. Максимальний розмір такої пенсії разом з державною за програмами обов'язкового соціального страхування (загальну або для нових найманих працівників) не може перевищувати 70% останнього заробітку чи доходу.

Нідерланди - єдина країна ЄЕС, де можна не платити внески на соціальне страхування з релігійних міркувань. Однак ті громадяни, які «ухиляються» від такого внеску, зобов'язані платити податок на прибуток у розмірі, що дорівнює внеску на обов'язкове соціальне страхування, тому при виникненні соціального ризику вони отримують пенсії та допомоги.

У сфері соціального забезпечення інвалідів держава прийняла в квітні 2003 року Закон про однаковий підхід, який надає інвалідам захист від дискримінації і можливість стати повноцінними громадянами суспільства. Відповідальність за забезпечення соціального добробуту лежить, головним чином, на муніципальних органах, які останнім часом все більше схиляються до підходу, що ґрунтується на територіальному поділі муніципалітетів на мікрорайони. Це дозволяє розглядати

соціальні аспекти в інтегральному зв'язку з економічними факторами. Мета такого підходу - формування життєздатного суспільства, члени якого можуть грати в ньому активну роль.

Державні програми обов'язкового соціального страхування передбачають також надання пенсії по інвалідності. Інвалідами визнаються особи, які за станом здоров'я не можуть продовжувати працювати на своїй посаді чи за своєю професією і отримувати колишній дохід: мінімальний страховий стаж для набуття права на пенсію по інвалідності становить 1 рік. Розмір пенсії по інвалідності залежить від ступеня втрати працездатності, що визначається у відсотках. Якщо ступінь втрати не перевищує 15%, то пенсія по загальній програмі не призначається, при зниженні працездатності на 80% обчислюється у розмірі 70% мінімальної оплати праці, а якщо втрата ще вище або людина потребує постійного стороннього догляду, то пенсія по інвалідності збільшується до 100%.

Державні програми обов'язкового соціального страхування на випадок інвалідності доповнюються професійними. Право на професійну пенсію по інвалідності мають особи, ступінь втрати працездатності яких становить від 15 до 25%, ця пенсія обчислюється у розмірі 14% колишнього заробітку, обмеженого певної максимальною сумою, при зниженні працездатності на 80% і більш професійна пенсія по інвалідності призначається в розмірах від 70 до 100% колишнього заробітку. Крім пенсій, інвалідам надаються соціальні послуги з професійної підготовки, протезування, медичного патронажу, поліпшуються їхні житлові умови, виділяється транспорт.

Джерелом фінансування державних програм обов'язкового соціального страхування служать внески жителів Голландії, найманих працівників і роботодавців, державні дотації та інші надходження. Для осіб, охоплених загальною програмою, розмір внеску встановлюється з урахуванням доходу, а для найманих - з урахуванням заробітку. При цьому і дохід, і заробіток обмежується максимальною сумою, яка в подальшому слугує базою для обчислення пенсій та виплат. Внески найманих працівників утримуються автоматично при виплаті зарплати.

Індивідуальні підприємці та інші особи, які підлягають обов'язковому страхуванню по загальній програмі, платять внески самостійно, якщо їхній річний дохід перевищує встановлену суму; при низькому рівні доходів вони звільняються від внесків і не набувають права на страхову пенсію. Ставки страхових внесків щорічно переглядаються та затверджуються наказами міністра соціальних справ та найму, зазвичай на всій території країни діють єдині ставки, однак при страхуванні на випадок хвороби або безробіття вони можуть диференціюватися в залежності від ступеня ризику, що існує в різних галузях. Ставки страхових внесків визначаються на підставі проектів бюджетів відповідних фондів з урахуванням очікуваних витрат, оскільки механізм фінансування заснований на принципі солідарності. Це означає, що виплати покриваються за рахунок поточних надходжень, хоч і створюються певні резерви.

Модель «соціальної держави» в Нідерландах можна розглядати також як модель соціального партнерства, у якій зафіксовані чіткі функції кожного з партнерів, що дає можливість органам державного управління прогнозувати дії партнерів і своєчасно вносити корективи в систему державного регулювання економіки та соціальних процесів.

Основи соціального партнерства були закладені у країні впродовж 20-40-х рр., коли почало активно розвиватися співробітництво між профспілками і об'єднаннями роботодавців. Провідними структурами, які є основними консультативними органами уряду, стали: з трудових відносин - Фонд праці, що об'єднав працівників і роботодавців; з соціально-економічних питань - тристороння Рада з соціально-економічних проблем. Урядом здійснювалися спроби створити за участю профспілок нові галузеві органи, що об'єднували підприємства в корпоративні галузеві організації з правом регулювання цін і заробітної плати в конкретній галузі, але така практика була реалізована лише в деяких галузях. Більш дієвими є ради підприємств (закон 1950 р.), які мають визначені

законодавством права з питань консультування і взаємних узгоджень і можуть активно захищати інтереси найманих працівників.

Система медичного страхування Нідерландів постійно реформується — у зв'язку з коливаннями між об'єднанням різних систем в одну та збереженням поділу між ними.

У 2006 році в Нідерландах було проведено структурну реформу системи охорони здоров'я, тож логічним було і прийняття нового закону про медичне страхування (також датованого 2006 роком). По суті, цей закон суттєво змінив взаємовідносини між надавачами медичних послуг і застрахованим населенням, перевівши їх на більш ринковий рівень. Згідно з ухваленим законом, страхова компанія зобов'язана забезпечити страховий поліс кожному охочому, незалежно від обумовлених ризиків.

Чітко визначено і роль держави в новій системі — контролера за якістю, обсягом і повнотою наданих послуг. Соціальний аспект нововведення — було передбачено пільгове страхування малозабезпечених категорій населення, неповнолітніх осіб (до 18 років). Матеріальне забезпечення полісів для них передбачено бюджетом уряду, а обсяг медичної допомоги визначається індивідуальними потребами.

У рамках нового законодавства у сфері медичного страхування кожен громадянин повинен бути застрахований за мінімальним базовим пакетом — інакше з нього стягується штраф. Отже, одночасно із розширенням можливості вибору страхової компанії встановлюється і фінансова відповідальність населення.

Реформа знайшла відгук у жителів Нідерландів: у перший же рік її впровадження 18% населення змінили свою страхову компанію, найбільшу популярність набув так званий сімейний поліс, який «охоплював» пенсіонерів та непрацюючих членів родини.

Система соціального захисту в Нідерландах передбачає: страхування службовців, державне страхування, соціальну допомогу. У разі страхування найманих працівників внески сплачують роботодавці і наймані працівники з фонду заробітної плати. Збір внесків здійснюють промислові страхові асоціації, яких в Нідерландах 17. Керують ними представники роботодавців та найманих працівників. До соціальної допомоги вдаються у двох випадках: у разі крайньої необхідності — як до останнього засобу (її надають муніципалітети); коли допомога по соціальному страхуванню менша гарантованого доходу (надають промислові страхові компанії).

Державне страхування включає пенсії за віком, у разі втрати годувальника. Пенсійний вік становить 65 років.

Пенсія в разі втрати годувальника виплачується залежно від доходу сім'ї. Якщо він перевищує певний рівень, то допомога не виплачується.

Передбачена соціальна допомога дітям до 18 років. Її розмір залежить від: доходу дитини; розміру допомоги батькам; віку дитини; місця проживання дитини (удома чи ні).

Законодавством Нідерландів визначені такі види соціальної допомоги:

- допомога дітям;
- додаткова допомога безробітним і непрацевдатним;
- допомога за віком і частковою непрацевдатністю;
- допомога безробітним;
- допомога тим, хто працює за наймом.

Висновки. Аналіз моделі «соціальної держави» в Нідерландах свідчить про можливість і необхідність політики соціальної інтеграції громадян, побудованій на принципах однакового підходу, трудової активності, соціального консенсусу. Не менш важливим є застосування в системі соціального захисту принципів еквівалентності та солідарності. Принцип еквівалентності гарантує, що одержувані виплати відповідають розміру доходу, втраченого при звільненні з роботи або при

втрата працездатності, а принцип солідарності гарантує, що всі люди, що знаходяться в тяжкому соціальному чи економічному становищі, отримують допомоги однакового розміру.

Актуальною для України можна вважати і нову ідеологію соціальної політики Нідерландів, пріоритетами якої є активізація трудового потенціалу, тобто стимулювання громадян до активного пошуку роботи, і децентралізація, «дерегуляція» соціальних повноважень, тобто передача виконання соціального бюджету «федерального» центру на муніципальний рівень.

Разом з тим, держава не знімає з себе соціальної відповідальності і має здійснювати контроль за станом соціально-трудова та інших відносин, захистом прав і трудових гарантій громадян, визначених конституцією та законодавством, в конфліктних ситуаціях вживати необхідні санкції щодо партнерів для стабілізації ситуації.

Список використаної літератури:

1. Албеда В. Государство и социальное партнерство в Голландии / В.Албеда // Вопросы экономики. – 1994. – № 5. – С.97-102.
2. Грибанова Г.И. Местное самоуправление в Западной Европе: Сравнительный анализ политико-социологических аспектов./ Г.И.Грибанова; Рос. гос. пед. ун-т им. А.И.Герцена. – СПб.:Изд-во РГПУ им.А.И.Герцена, 1998. – 207 с.: табл.; 20 см.-Библиогр.: с.190-206.
3. Западноевропейские модели социально-экономического развития. –М.:ИМЭМО, 2000 – 215 с.
4. Зоммер М. Європейська соціальна модель та вдосконалення прав найманих працівників за умов глобалізації / М.Зоммер // Профспілки України. – 2007. – № 10. – С.35-36.
5. Йонг де Х.В. Европейский капитализм: между свободой и справедливостью / Х.В. де Йонг // Вопросы экономики. – 1994. – № 5. – С.106-109.
6. Кнаак Р. Социальное партнерство: западный опыт. / Р.Кнаак // Вопросы экономики. – 1994. – № 5 – С.90-96.
7. Юрій С. І., Шаварина М. П., Шаманська Н. В. Соціальне страхування: Підручник. – К.: Кондор, 2004. – 464 с.
8. Страхування: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець. – К.: Вид-во КНЕУ, 2002. – 599 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2014

Стаття прийнята до друку 16.04.2014